

GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ PAAUGLIŲ TAPATUMO FORMAVIMASIS: BIOGRAFINIO PASAKOJIMO INTERPRETACINĖ ANALIZĖ

Asta Zbarauskaitė¹, Danguolė Čekuolienė

Vilniaus universitetas, Lietuva

Santrauka. *Tikslas.* Dauguma iki šiol atliktų tapatumo tyrimų daugiausia remiasi J. Marcia struktūriniu tapatumo supratimu. Tačiau pastaraisiais metais tapatumas apibrėžiamas kaip santykiuose besiformuojanti dinaminė sistema, kurios pagrindas – emocijos. O tapatumo formavimasis – tai intrapsichinių pasikeitimų paauglystėje visuma: atsisiskyrimo ir individuacijos procesas, ankstyvųjų emociškai skausmingų patyrimų integracija bei ego tęstinumo įtvirtinimas. Todėl siekiant analizuoti, kaip vyksta globos namuose gyvenančių paauglių tapatumo formavimasis, remiamasi biografinių pasakojimų interpretacine analize. *Metodai.* Atliktas kokybinis tyrimas, kuriame naudoti metodai: biografinio pasakojimo interpretacinis metodas, dokumentų analizė. Tyrime dalyvavo šeši (3 merginos ir 3 vaikinai) 15–16 metų paaugliai, gyvenantys globos namuose. *Rezultatai, išvados.* Tyrimo rezultatų interpretacinė analizė atskleidė tris biografinio pasakojimo tipus: kova kaip išgyvenimo būdas, fantazijos ir svajonės kaip būdas atlaikyti realybę ir fragmentuotas gyvenimo istorijos pasakojimas – paslėpta savastis. Rezultatai atskleidžia, kaip skirtingi biografinio pasakojimo tipai susiję su skirtinga tapatumo formavimosi paauglystėje dinamika. Taip pat patvirtinama artimų ir ilgalaikių santykių svarba gyvenimo istorijai kurti ir trauminio patyrimo įveikos procesui.

Pagrindiniai žodžiai: tapatumas, biografinio pasakojimo interpretacinė analizė, globos namai, paauglystė.

---

1 Susirašinėjimui: Universiteto 9/1, Vilnius LT-01513, Lietuva; el. paštas: astazb@gmail.com; tel. +370 688 73497.

ĮVADAS

Paauglystėje išgyvenami įvairūs pasikeitimai: tiek fiziniai, tiek emociniai, tiek socialiniai, tačiau jų šerdis – tapatumo formavimasis, kai iš naujo peržiūrimi „aš“ aspektai. Daugelis psichodinaminės krypties autorių (Erikson, 2004; Blos, 1962) sutinka, kad tapatumui formuotis itin didelę reikšmę turi ankstyvieji santykiai su reikšmingais žmonėmis, tampančiais to pagrindu. Šiuo darbu, naudojant biografinio pasakojimo interpretacinį metodą, siekiama atskleisti kai kuriuos tapatumo formavimosi paauglystėje ypatumus klostantis komplikuotoms ankstyvųjų santykių su artimaisiais aplinkybėms.

TAPATUMAS IR JO FORMAVIMASIS PAAUGLYSTĖJE

Vienas pirmųjų autorių, pradėjusių kalbėti apie tapatumą, buvo E. H. Erikson. Anot autoriaus, ego tapatumas – tai psychosocialinis konstruktas, suprantamas kaip biologinių poreikių, ego organizacijos ir socialinio konteksto sąveika, suteikianti prasmę ir tęstinumą unikaliam egzistencijai (Erikson, 2004). Taip pat itin daug dėmesio sulaukė J. Marcia darbai, praplečiantys E. H. Erikson tapatumo teoriją. J. Marcia empiriškai pagrindė E. H. Erikson tapatumo sąvoką bei išskyrė keturias tapatumo būsenas, kurios remiasi požiūriu į krizę ir įsipareigojimu vaidmenims.

Tačiau toks psychosocialinis požiūris į tapatumą turi tiek privalumų, tiek trūkumų. Stiprioji šios teorijos pusė yra ta, kad atsižvelgiama į biologinius, socialinius ir psichologinius veiksnius, tačiau didelis trūkumas – kad mažai dėmesio skiriama intrapsichiniams pasikeitimams, o tyrimai remiasi daugiausia struktūralistiniu požiūriu ir ignoruoja emocijų svarbą tapatumo formavimuisi. Nors E. H. Erikson (2004) teigė, kad tapatumo formavimasis turi intrapsichinį pagrindą, tačiau detalai šio proceso nenagrinėjo. Daug daugiau šiems pasikeitimams dėmesio skyrė P. Blos. Jis paauglystę apibūdino kaip antrinį individuacijos procesą (Kroger, 2000).

Anot P. Blos (1962), paauglystėje, formuojantis tapatumui, vyksta keturi intrapsichiniai pasikeitimai, susiję su tapatumo formavimusi: atsisakymo–individuacijos procesas, ankstyvosios vaikystės traumos perdirbimas, ego tęstinumas ir seksualinis tapatumas.

1. *Atsisakymas–individuacija* – tai procesas, kurio metu įgyjamos nuolatinės savęs ir objekto reprezentacijų ribos. Daugelis šiuolaikinių

psichoanalitinės teorijos autorių sutinka su D. Stern ir J. Bowlby iškeltomis idėjomis, kad kūdikis yra aktyvus santykiyje su artimais suaugusiais ir jau pirmaisiais gyvenimo metais formuoja ryšį su suaugusiuoju. Pastarasis tampa savęs, objekto ir santykio vidinių reprezentacijų pagrindu. Itin akcentuojama ilgalaikio, pastovaus ir šilto santykio svarba tarp pagrindinio globėjo ir kūdikio, daranti įtaką refleksijos funkcijos formavimuisi (Fonagy, Gergely, Jurist, Target, 2002).

Anot J. Kroger (2000), empiriniai tyrimai atskleidžia, kad santykių su tėvais saugumas tampa atsiskyrimo–individuacijos proceso pagrindu. K. G. Rice, D. P. Fitz-Gerald ir kt. (1995) atlikti ilgalaikiai tyrimai parodė, kad saugiai prisirišę prie tėvų paaugliai emociškai buvo autonomiškesni, lengviau adaptavosi koledžuose, akademiniai jų pasiekimai buvo aukštesni nei paauglių, jaučiančių tėvams nesaugų prierašumą. Todėl, norint geriau suprasti autonomiško „aš“ formavimąsi, svarbu analizuoti, kaip vyksta atsiskyrimo–individuacijos procesas, kai išgyvenami artimų santykių sunkumai.

2. Antras intrapsichinis pasikeitimas paauglystėje vadinamas *vaikystės traumų perdirbimu*. Pastaruoju metu (Tyson, Tyson, 1990) trauma suprantama kaip intensyvus emocinis išgyvenimas, su kuriuo ego nepajėgus susidoroti, todėl išgyvenamas bejėgiškumas. Nuolat pasikartojantis per didelis stimuliacija arba priešingai – nepakankamas emocinis atliepimas tada, kai vaikas visiškai priklausomas nuo suaugusiojo, sukelia itin bauginančią bejėgiškumo ir įsiūčio kombinaciją. Siekdamas apsisaugoti nuo gąsdinančių išgyvenimų, vaikas gynybos mechanizmais reguliuoja santykį su artimu suaugusiuoju. Toks distancijos reguliavimas nebūtinai yra realių santykių pakeitimas. Tai kartu yra mėginimas nuslopinti distresą, kylantį prisiminus skausmingą patyrimą panaudojus psichologinius gynybos mechanizmus (Knox, 2003). Šis mėginimas apsisaugoti nuo patirto skausmo itin siejasi su tapatumo formavimusi – tai patvirtina ir D. W. Evans bei J. L. Seaman (2000) atlikti tyrimai. Autoriai nurodo, kad paaugliai, naudojantys brandžias gynybas, turėjo įvairiapusiškesnę savęs vaizdą bei difrencijuotesnę savęs koncepciją.

Taigi ankstyvosios traumos integraciją galima suprasti kaip skausmingų įvykių įprasminimą pasakojant gyvenimo istoriją, nes tai yra itin svarbu formuojantis tapatumui.

3. Ego tęstinumo formavimasis – vienas iš paauglystės laikotarpio pasikeitimų, atliekančių svarbų vaidmenį tapatumui vystantis. Ego

tęstinumas glaudžiai susijęs su jausmu, kad vaikas turi savo vietą praeities įvykių sekoje, ir asmeniniu požiūriu, kuris paauglystėje pradeda skirtis nuo tėvų ar globėjų pateikiamo požiūrio į tuos įvykius. Rasti savo vietą ir gebėti matyti sąsajas su praeitimi dažnai sijasi su pasakojimo funkcija. Pasakodami savo istoriją, atsimename save tam tikru metu, pasikartojančiomis situacijomis. Ši istorija reorganizuojama į prasmingą, tęstinę visumą ir taip įtvirtinamas tapatumas (Lock, 1995).

4. Ketvirtas intrapsichinis pasikeitimas paauglystėje – *seksualinių vaidmenų priėmimas* (Blos, 1962).

Paauglystėje vyksta itin daug fizinių pasikeitimų, dėl kurių paauglys fiziškai subręsta ir prišiama tam tikrus seksualinius vaidmenis. Tiek lyties tapatumas, tiek seksualinių vaidmenų pasirinkimas susijęs su susiformavusiu prieraišumu prie pagrindinių globėjų. Nors paauglystėje seksualinių vaidmenų pasirinkimas vaikinams ir merginoms kelia kiek kitokius uždavinius, tačiau tiek vieni, tiek kiti turi gebėti pasitraukti iš žinomos pozicijos ir tyrinėti nežinomą (Goodman, 2002).

Kita vertus, empiriniai tyrimai rodo (Kroger, 2000), kad šis intrapsichinis pasikeitimas, prasidedantis paauglystėje, galutinai įvyksta jauno suaugusiojo amžiuje. Todėl šiame darbe daugiau dėmesio skirsime pirmiems trims pokyčiams, kurie itin svarbūs viduriniojoje paauglystėje.

Taigi tapatumo formavimasis – dinaminis procesas, itin priklausantis nuo artimų santykių kokybės. Kadangi atlikti tyrimai dažniausiai nagrinėja asmens vaidmenų pasirinkimą ir realiai ignoruoja pačius santykius, todėl šiam procesui atskleisti reikalingi metodai, leidžiantys stebėti tapatumo formavimąsi tiek santykių kontekste, tiek atskleidžiantys gelminį savęs supratimą bei dinamiką. Siekdami užpildyti šią spragą, remiamės tapatumą aiškinančia naratyvine teorija bei pasitelkiame biografinio pasakojimo interpretacinę analizę.

GYVENIMO ISTORIJS PASAKOJIMAS: AUTOBIOGRAFINĖS ATMINTIES IR TAPATUMO SĄSAJOS

Remiantis naratyvinės teorijos tapatumo samprata, autobiografinė atmintis nėra tik tapatumo atspindys, bet ir gyvenimo istorijos prisiminimai ir pasakojimas – tai procesas, kurio metu kuriamas tapatumas. Pasakojimai, kuriuos sukuriame tam tikrame kontekste, atspindi, kaip

tapome tokie, kokie esame; kita vertus, pasakodami taip pat kuriame savo tapatumą (Lawler, 2008).

Kai kurie autoriai (Howe, 2004) pabrėžia socialinių santykių svarbą autobiografinės atminties formavimuisi. Jų nuomone, ši atmintis prasižada, kai vaikai, pradėję kalbėti, ima dalytis savo patirtimi su kitais žmonėmis. Todėl viena pagrindinių autobiografinės atminties funkcijų – formuoti gyvenimo istoriją kitiems pasakojant savo gyvenimo įvykius.

Nors vaikai pasakoja savo gyvenimo įvykius, tačiau tik paauglystėje pradedama konstruoti tikroji gyvenimo istorija. Nes būtent šiuo metu formuojasi abstraktus mąstymas, atsiranda galimybė galvoti, analizuoti ir suvokti savo tapatumą: kas buvau praeityje, koks esu dabar ir kokie ateities lūkesčiai (McAdams, 2004).

Gyvenimo istorijos pasakojimas visada aprėpia kelias perspektyvas: dabartinę pasakotojo perspektyvą ir praeities perspektyvą, kai pasakojamas įvykis vyko. Tai atskleidžia dinامينius tapatumo aspektus, nes pasakojant praeitis ir dabartis susipina, kas kartą jos naujai interpretuojamos. Gyvenimo istorijos pasakojimas visada siejasi su kitų žmonių gyvenimo istorijomis. Todėl, analizuojant gyvenimo istorijos pasakojimus, tapatumo formavimasis matomas socialiniame kontekste. Pasakojimas atgaivina idėjas ir koncepcijas bei sujungia kognityvinę medžiagą su žmogaus emocijomis ir motyvacijos sistema (Lawler, 2008). Todėl, remiantis gyvenimo istorijų pasakojimo analize, tapatumo formavimasis galima analizuoti tarpasmeninių santykių kontekstu ir geriau suvokti situacijos nulemtą subjektyvumą, atsiskleidžiantį emociniais išgyvenimais.

GLOBOS NAMUOSE GYVENANTYS PAAUGLIAI IR TAPATUMAS

Įprasta manyti, kad įvaikintiems ir globos namuose gyvenantiems paaugliams tapatumo formavimasis kelia daugiau iššūkių nei gyvenantiems pilnose šeimose (Brodzinsky, 1990). Dažniausiai nurodomi su tapatumo formavimusi susiję sunkumai: ankstyvuosiuose santykiuose su biologiniais tėvais ar globėjais patirtų sunkumų ir traumų integracija, priklausomybė nuo naujų globėjų, globėjų šeimos idealizacija ir sumaištis įtvirtinant tęstinumą. Taigi formuojantis tapatumui itin daug iššūkių keliančiomis sritimis tampa atsiskyrimo–individuacijos procesas, ankstyvų neigiamų išgyvenimų integracija ir ego tęstinumo formavimas.

Tačiau empirinių tyrimų, analizuojančių įvaikintų vaikų tapatumo formavimąsi, gauti rezultatai gana prieštaringi. Ilgalaikio tyrimo, atlikto J. L. Hoopes (1990) duomenimis, skirtumai tarp įvaikintų ir biologinėse šeimose gyvenančių vaikų tapatumo formavimosi yra nereikšmingi. Tačiau J. L. Hoopes (1990) taip pat pastebi, kad tyrimuose dažniausiai sutinka dalyvauti asmenys, kurių šeimose sunkumai nedideli arba jų visai nėra. Todėl norint geriau suprasti santykių su biologiniais tėvais patiriamų sunkumų sąsajas su tapatumo formavimusi, būtų svarbu tyrinėti globos namuose gyvenančius paauglius.

Kito ilgalaikio tyrimo (Kreppner, Rutter, Beckett et. al., 2007) duomenys parodė: išgyvenę santykių deprivaciją (gyvenę instituciniuose globos namuose), kuri tęsėsi ilgiau nei nuo gimimo iki šešių mėnesių, vaikai, nors vėliau ir buvo įvaikinti, turėjo įvairių sutrikimų, išryškėjusių šeštaisiais gyvenimo metais – lėtesnę pažintinių procesų veiklą, sutrikusį prierašumą. Autoriai taip pat pastebėjo, kad įvaikinus šiuos vaikus pažintinės srities ir prierašumo sunkumų sumažėdavo, tačiau ankstyvojoje paauglystėje atsinaujindavo elgesio ir emocinės problemos. Šie rezultatai leido autoriams kelti prielaidas, jog egzistuoja kritiniai raidos periodai, kai artimų ir pastovių santykių deprivacija padaro daugiausia žalos. Tačiau šiame tyrime dalyvavo tik vaikai, globos namuose gyvenę ankstyvojo amžiaus laikotarpiu, o vėliau įvaikinti. Tačiau kai kurie globoti patekę vaikai ne tik pakeičia globėją, tačiau išgyvena ir ilgą prievartos, apleistumo bei atstūmimo istoriją. Vaikų išnaudojimas (fizinis, emocinis, seksualinis) ir nesirūpinimas jais – pagrindinės tėvų teisių apribojimo priežastys. Galima manyti, kad daugelis vaikų, patekusių į globą, yra išgyvenę netektį ir ilgalaikę traumuojančią patirtį, kurią sunku integruoti, ir dėl to tapatumo formavimasis yra itin sudėtingas procesas (Pearce, Pezzot-Pearce, 2001).

Todėl, siekiant atskleisti globos namuose gyvenančių paauglių išgyvenimus formuojantis tapatumui, buvo atliktas kokybinis tyrimas.

Tyrimo tikslas: analizuoti paauglių, gyvenančių globos namuose, biografiniuose pasakojimuose atsiskleidžiantį tapatumo formavimąsi.

Tyrimo klausimai:

1. Kaip globos namuose gyvenančių paauglių gyvenimo istorijos pasakojimuose atsiskleidžia vykstantis atsiskyrimo–individuacijos procesas?

2. Kaip gyvenimo istorijose integruojami ankstyvieji neigiami patyrimai?
3. Kaip gyvenimo istorijų pasakojimuose įtvirtinamas ego tęstinumas?

METODAI

Tyrimo metodai

1. Biografinio pasakojimo interpretacinis metodas (BNIM – *biographical narrative interpretative method*) (Wengraf, 2004).

Duomenims rinkti atliktas pusiau struktūrinantis interviu, kurį sudarė dvi dalys. *Pirmoje dalyje* užduotas pagrindis klausimas:

Kaip žinai, aš tyrinėju paauglių, gyvenančių globos namuose, gyvenimo patirtį. Taigi, prašau, papasakok man savo gyvenimo istoriją, visus įvykius ir išgyvenimus, kurie buvo tau asmeniškai svarbūs. Pradėk nuo ten, kur nori ir tęsk tiek laiko, kiek nori, aš klausysiu ir tavęs nepertrauksiu, tik užsirašysiu kelias pastabas ir kai baigsi pasakoti, užduosiu keletą klausimų.

Antra interviu dalis:

Šioje dalyje tyrimo dalyvis klausinėtas remiantis pagrindine istorija. Klausimai užduodami naudojant raktinius žodžius – tikslias frazes, kurias tyrimo dalyvis panaudojo, atsakydamas į pagrindinį klausimą.

2. Dokumentų analizė. Tai dokumentų, esančių globos namuose apie tyrimo dalyvius, analizė. Šios analizės tikslas – surinkti papildomus objektyvius duomenis apie tyrimo dalyvių nugyventą gyvenimą.

Tiriamasis kontingentas

Tyrimo dalyvavo 6 dalyviai. Dalyvių atrankai naudotas maišytos tikslinės atrankos kriterijus. Atrenkant dalyvius, buvo atsižvelgiama į šiuos reikalavimus:

1. Tyrimo dalyvių amžius – 15–16 metų;
2. Nė vienam tyrimo dalyviui nebuvo diagnozuotas protinis atsilikimas;
3. Tiek pat merginų (3 dalyvės) ir vaikinų (3 dalyviai);

4. Tyrimo dalyviai buvo iš trijų skirtingo tipo globos namų: 1 šeimyninio tipo nevalstybiniai globos namai, 2 institucinio tipo valstybiniai globos namai;

5. Skirtingas apgyvendinimo globos namuose amžius: 2 jaunuoliai (1 vaikinai, 1 mergina), globos namuose apgyvendinti iki vienerių metų; 2 jaunuoliai (1 vaikinai, 1 mergina) 3–5 metų; 2 jaunuoliai (1 vaikinai, 1 mergina) paauglystėje (11 metų).

Siekiant išsaugoti konfidencialumą, tyrimo dalyvių vardai pakeisti.

Tyrimo procedūra

Su globos namuose gyvenančiais paaugliais, sutikusiais dalyvauti tyrime, susitinka tris kartus. Tyrimo dalyviams sutikus, visi interviu įrašyti į diktofoną.

Pirmas susitikimas skirtas pokalbiui su globos namų administracija, taip pat kontaktui su tyrimo dalyviais užmegzti, tyrimui pristatyti ir sutikimui dalyvauti tyrime gauti.

Antro susitikimo metu buvo atliktas dviejų dalių giluminis autobiografinis interviu (trukmė nuo 1 val. iki 3 val.).

Trečių kartą, atvykus į globos namus po savaitės, atlikta dokumentų analizė ir pasiteirauta tyrimo dalyvių, ar per tą laiką iškilo klausimų. Višiems tyrimo dalyviams buvo suteikta galimybė susisiekti su tyrėju telefonu arba elektroniniu paštu.

Tyrimo duomenų tvarkymas

Visos tyrimo dalyvių papasakotos gyvenimo istorijos buvo transkribuotos. Duomenų analizė atlikta remiantis nurodytais principais (Wengraf, 2004).

Pirma duomenų analizės kryptis: nugyvento gyvenimo analizė

1. Naudojantis interviu medžiaga ir informacija, gauta iš dokumentų analizės, sukurta objektyvių *biografinių duomenų chronologija*. Tyrimo dalyvio gyvenimas suskirstytas į 7–10 etapų, kuriems būdingi svarbūs gyvenimo posūkiai.

2. Tyrimo duomenų interpretacijos subjektyvumui sumažinti organizuotos atvejų analizės grupės (4–5 dalyviai). Grupei pateikta analizuoti dalis informacijos apie tyrimo dalyvį ir iškelta įvairių hipotezių apie

jo išgyvenimus. Kiekviena atvejo analizė remiasi dviem pagrindiniais principais: 1) *etapas po etapo* ir 2) *nežinomos ateities*.

Antra duomenų analizės kryptis: papasakotos istorijos analizė

3. Sukurta *teksto struktūros seka*: segmentų seka, kaip gyvenimo istorija buvo pasakota. Visas interviu tekstas suskaidytas segmentais. Papasakotą gyvenimo istoriją sudaro nuo 7 iki 10 segmentų.

4. Naudojantis šia teksto segmentų seka, atlikta *teminio lauko analizė*. Papasakota gyvenimo istorija išanalizuota analogiškai kaip ir nugyvento gyvenimo.

Konstruojama kiekvieno atskiro atvejo istorija ir atvejų palyginimas

5. Remiantis atlikta analize, palyginta nugyventas gyvenimas ir papasakota istorija. Kiekvienas tyrimo dalyvių atvejis aprašytas atkirai, kad būtų atsakyta į iškeltus tyrimo klausimus. Visi tyrimo dalyvių atvejai palyginti tarpusavyje.

REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Atlikus kiekvieno dalyvio nugyvento gyvenimo ir papasakotos istorijos analizę, visi tyrimo dalyvių biografiniai pasakojimai buvo palyginti tarpusavyje, siekiant atskleisti panašumus ir skirtumus. Remiantis atlikta interpretacine biografinio pasakojimo analize, buvo išskirti trys pagrindiniai papasakotų gyvenimo istorijų tipai. *Pirmo tipo* pasakojimuose dominavo neteisybės tema ir pastangos su ja kovoti, pagrindinę *antro* vietą užėmė fantazijos ir svajonės, o *trečio* tipo gyvenimo istorijos pasakojimai buvo fragmentuoti, sudaryti iš atskirų ir atsitiktinai pateiktų prisiminimų. Remiantis šiais išskirtais pasakojimų tipais, iškeltos hipotezės, kad formuojantis tapatumui ir intrapsichiniai pasikeitimai vyksta skirtingai.

Kova su neteisybe ir skriauda kaip pagrindinis būdas išgyventi

Auksė, 15 metų romų tautybės mergina, nuo aštuonių mėnesių gyvena šeimininio tipo globos namuose. Mergina neturi jokio kontakto su biologiniais tėvais ir jų neatmena: keturių dienų dėl meningito buvo paguldyta į ligoninę, o po savaitės biologinė mama ją ten paliko. Šeimininio tipo globos namuose Auksė visą laiką gyvena su viena pagrindine

globėja, kurią vadina „mama“. Šeimynoje kartu su mergaite gyvena dar penki, po kelerių metų – šeši vaikai, tačiau jie nuolat keitėsi.

Auksės papasakota gyvenimo istorija yra nuosekli, faktai pateikti chronologine tvarka. Pagrindinė visą pasakojimą organizuojanti tema – biologinės šeimos neturėjimas ir su tuo susiję išgyvenimai. Jau pradėdama pasakojimą mergina išreiškė pyktį, kad didelė dalis jos istorijos nežinoma: „... *man taip sakė, tai turbūt tuo ir turiu tikėt’*“. Ir tolesniuose pasakojimuose atsispindi nuolat besikeičianti jos pozicija: noras sužinoti ir užmegzti kontaktą ar pyktis ir atmetimas, kad jai tikrai „*ir nereikia*“. Taigi nors Auksės pasakojimo nuoseklumas rodo įtvirtintą ego tęstinumo jausmą, tačiau merginai nuolat kyla abejonių – kiek galima pasitikėti kuriam gyvenimo istorija ir santykiais, kurie nėra pastovūs: „*augi ir supranti: nu jo, čia vis nauji vaikai ateina... nu kažkaip keista... niekaip negalėdavau patikėti [kad gyvena globos namuose]“ ir „tik kartais susimąstau, kad pati save apgaudinėju taip sakydama [vadindama mama, broliais ir seserimis globos namuose gyvenančius žmones]“.*

Kita vertus, Auksė puoselėja stabilų ir ilgai trunkantį šiltą santykį su globėja. Ir pasakodama mergina nurodo turinti žmonių, kuriais gali pasitikėti – įvardija globėją. Nors ir išgyvena didelį vienišumo jausmą („*esu viena kaip pirštas*“), mergina pabrėžia, kad globėja jai itin svarbi. Viena vertus, tokia situacija suteikia Auksei pasitikėjimo savimi. Todėl konfliktuodama su kitais žmonėmis, ypač mokykloje ir užklausinėje veikloje, jaučiasi galinti tikėtis pagalbos iš globėjos. Tačiau antra vertus, itin bijodama prarasti globėją, mergina stengiasi jai įtikti („*aš išeinu, nes jai [globėjai] reikia nuo visų, net ir nuo manęs, pailsėti*“).

Galima manyti, kad nors Auksė palaiko stabilų santykį bei geba reflektuoti savo emocijas ir išgyvenimus, savo poreikių tyrinėjimas ir protestavimas prieš suaugusius ją gąsdina, nes gali prarasti „šeimą“, kurią turi. Kitų žmonių poreikiai ir taisyklių laikymasis iškeliama aukščiau už savo norus, todėl atsiskyrimo–individuacijos procesas pasunkėja.

Tokia situacija kelią baimę suklysti ir sugadinti tai, kas jos gyvenime yra gera; Auksė jaučiasi turinti save pakeisti, nes tokia, kokia yra, būti negali: „*aš nenoriu būti tokia ir turiu įdėti daug pastangų, kad būčiau kitokia*“. Todėl mergina pasirenka kovotojos poziciją – kovoti prieš neteisybę su kitais žmonėmis: su muzikos mokytoja, su kitų vaikų tėvais ir net su bendraamžiais: „*tapau agresyvi, mušdavausi*“, „*nepritapau prie jų*“.

Kaip ir Auksė, *pasakodama savo gyvenimo istoriją Eglė* reflektavo savo emocijas ir pateikė ją chronologine tvarka; pagrindinė biografiją organizuojanti tema – biologinės šeimos netektis.

Eglė, vyriausia keturių vaikų šeimoje, oficialiai globos namuose gyvena nuo 11 metų. Bet jau nuo 4 metų mergaitė lankė savaitinį darželį, o vėliau gyveno laikinosios globos namuose. Savo istoriją pradėjo pasakoti taip pat nuo situacijos, kai pateko į globos namus, bei nurodė, kad „*tėvai neprižiūrėjo*“. Tačiau kalbėdama apie sprendimą apriboti tėvų teises, padarė klaidą, kuri parodė, kad apribojus tėvų teises ir ji pati jaučiasi, lyg jos teisės būtų apribotos: „*atėmė mūsų... mūsų visų teises... nu tėvų teises*“. Kitaip nei Auksė, Eglė aktyviai išreiškė savo nuomonę dėl tėvų teisių apribojimo – pirmiausia ieškojo pagalbos namuose prasidėjus muštynėms, o vėliau davė parodymus teisme. Todėl mergina itin intensyviai išgyvena kaltės jausmą, kad šeima iširo. Ir tai atsispindi išsamiai papasakotose istorijose, kuriose ją aktyviai ir „*neteisingai*“ kaltina mama (kad davė broliui išgerti kalio permanganato) ir močiutė (kad išardė šeimą ir dėl mamos mirties). Kalbėdama apie savo poreikius, Eglė itin pabrėžė norą būti pamatytai ir priimtai savo biologinės mamos. Mergina teigia besitikinti, kad mama, nužudyta prieš metus, „*dabar matys, kokia aš iš tiesų esu*“.

Taigi nors abiejų merginų gyvenimo istorijose santykiai su svarbiais žmonėmis kėlė iššūkių, tačiau buvo pastovūs: Auksė gyvena su globėja, Eglė ilgą laiką gyveno su biologine mama ir broliais. Abiejų merginų gyvenimo istorijų pasakojimuose atsiskleidė gebėjimas reflektuoti savo emocijas ir įsisaugoti skausmingi vaikystės įvykiai. Tačiau gyvenimo istorijose dominuoja atmetimo tema ir išgyvenimai, o pagrindinis iššūkis formuojantis tapatumui – pripažinti savo teisę būti ir vertinti savo poreikius. Tokiais atvejais siekiama bet kokia kaina išlaikyti santykį – tai apsunkina atsiskyrimo ir individuacijos procesą. Kiekvienas savo poelgis vertinamas griežtai, greitai pamatomos savos klaidos, net kai tai netiesa. Teisybės ieškojimas ir siekis ją atstatyti padeda matyti save ateityje ir suteikia vilties – tai gali būti svarbu paauglystėje ego tęstinumui kurti. Tiek Auksė, tiek Eglė, pasakodamos savo gyvenimo istorijas, minėjo tikėjimą kaip atramą, leidžiančią nepalūžti gyvenime.

FANTAZIJOS IR SVAJONĖS – TAI BŪTINYBĖ, LEIDŽIANTI ATLAIKYTI REALYBĘ

Keli globos namuose gyvenantys paaugliai, pasakodami gyvenimo istorijas, pabrėžė svajones ir fantazijas. Fantazija – svarbi vaiko raidos dalis, leidžianti kurti pozityvų tapatumo jausmą ir santykius. Tačiau fantazija gali atlikti ir gynybinę funkciją, apsaugančią nuo nepakeliamo skausmo įsisąmoninimo (Knox, 2003).

Benas, 16 metų, instituciniuose globos namuose gyvena nuo 2 metų. Kadangi mama girtuokliavo, vienerių metų berniukas gyveno savaitiniame darželyje, kuriame mama jį aplankė tik kelis kartus, ir Benas jos visai nepamena. Jaunuolis turi dvi vyresnes seseris: vyriausioji gyvena pas globėją, o keleriais metais vyresnė – kartu su Benu globos namuose. Pasakodamas savo gyvenimo istoriją, Benas itin skubėjo, kartais būdavo sunku sekti mintį, kurią jis nori išsakyti. Pagrindinis papasakotos jo gyvenimo istorijos akcentas – ateitis, kai gyvens su seserimis. Anot Beno, gyvenimas globos namuose – tik laikinas nesusipratimas, dėl kurio jis nekaltas: „*aš pats nesupratau, kaip aš čia papuoliau*“. Ir pridūrė: „*ir mus čia atvežė kažkaip ir aš nežinojau*“. Gyventi globos namuose – tarsi būti „darželyje“, iš kurio tėvai pamiršo pasiimti. Tikėdamasis išeiti iš globos namų, berniukas išlaiko viltį, jog kada nors bus pasiimtas ir turės ilgalaikius pastovius santykius su artimais žmonėmis bei tikrus namus. Tai itin atsiskleidė antroje interviu dalyje, kurioje Benas daugiausia vietos skyrė savo svajonėms ir fantazijoms: „*jei ten [pasaulyje] nebūtų žmonių*“, tai pasistatytų „[savo] namą“; bei papasakojo sapną, kuriame laimėjo milijoną ir dėl to galėjo gyventi su seserimis, turėti savo vietą („*kambarį, sako, tau padarysim*“). Jei tėvai nepatenkina natūralių emocinių poreikių, išgyvenamas bejėgiškumo, nereikalingumo jausmas bei paliekama gili žaizda, kurios įsisąmoninti dažnai neleidžia grandiozinės fantazijos, tampančios besiformuojančio tapatumo dalimi (Koxyt, 2003).

Gyvenimą globos namuose Benas apibūdino labai paviršutiniškai ir rado privalumų: „*faina*“, „*susiradau draugų*“, su auklėtojom „*supažinau*“, vengia neigiamų emocijų ir pasakodamas išreiškia jas vietoj įvardžio „*aš*“ vartodamas „*mes*“ arba „*jis*“: „*bet jau kaip reikia grįžti, niekas čia nenori grįžti*“, „*nes kažkaip čia jau nesinori būti, jau pavargai vis tiek, tiek metų išgyvenęs*“. Ir pabrėžė tikros šeimos ilgesį. Toks didelis ilgesys ir noras kuo skubiau užpildyti tuštumą kelia neįsisąmonintą pyktį biologinei mamai.

Kalbėdamas apie ją, Benas pabrėžia, jog geriau buvo negyventi su ja dėl muštynių ir girtuokliavimo: „*paskui užaugsi, pats paskui darysi*“. Savo reakciją į mamos mirtį apibūdina taip: „*net neverkia, nieko, koks toks likimas buvo jos*“ ir tiki, kad kiti žmonės „*teta ir dėdė*“ užpildys jos vietą.

Tokio pobūdžio pasakojimas ir atsiskyrimas būdingesnis vengiančiam prierašumui nei brandžiam atsiskyrimo–individuacijos procesui. Todėl jaunuolis labiau akcentuoja ateitį, kurioje norai išsipildys, bei nuvertina praeities ir dabarties svarbą, kuriose daug neįsisąmoninto nusiuvylimo ir vienatvės.

Egidijaus, kaip ir Beno, gyvenimo istorijos pasakojimo pagrindinis akcentas – svajonės ir fantazijos, kaip jas įgyvendinus pasikeis gyvenimas. Berniukas savo istoriją taip pat pasakojo greitai, nenuosekliai, visai neminėjo ankstyvosios vaikystės.

Egidijus, kuriam interviu metu buvo 15 metų, su dvejais metais jaunesniu broliu globos namuose gyvena nuo 11 metų. Berniuko gyvenimo istorijoje dominuoja stabilumo stoka – keletas persikraustymų, du mamos įkalinimai (šiuo metu ji taip pat atlieka bausmę), nuolatinė žmonių kaita namuose dėl narkotikų vartojimo. Pasakodamas savo gyvenimo istoriją, Egidijus kalbėjo greitai ir sklandžiai, tarsi mėgindamas surasti priežastį, dėl kurios gyvenimas blogėjo. Susiejo tai su persikraustymais ir atsargiai paminėjo savo atsakomybę, kuria pasidalijo su broliu: „*nebuvo tokie geri*“, „*prisidirbdavom*“, „*ten jau patys blogi buvom*“. Pagrindinis Egidijaus pasakojimo akcentas – laisvės troškimas ir mėginimas suprasti, ką turėtų padaryti, kad ją gautų: „*jeigu būtų elgesys gal geras*.“ Nors vaikinys laisvę supranta kaip situaciją, kurioje „*nieks neaiškina*“ (kaip elgtis, gyventi), tačiau pasakodamas atskleidžia ir gilų ilgesio jausmą bei norą gyventi su mama. Berniukas nurodo, kad, mamai antrą kartą patekus į kalėjimą, su broliu pabėgo iš močiutės namų ir pridūrė: „*mes nežinojom, kad jinai dar kalėjime*“ – taigi tai gali būti troškimas surasti mamą ir susigrąžinti šeimą, gyvenimą, kuris jam buvo svarbus. Todėl gyvenimas globos namuose suvokiamas kaip kalėjimas („*labai žiauru: nėra laisvės*“). Egidijaus papasakota istorija – tarsi nuotykių paieškos stengiantis pabrėžti savo stiprumą („*aš neverkia*“) ir gebėjimą išgyventi gatvėje. Dažnai tokį paaušlią vengiantį prierašumą aplinkiniai suvokia kaip „nepriklausomybę“. Paaugliai tokį savo elgesį taip pat dažnai apibūdina kaip siekį būti laisviems nuo tėvų, globėjų ar socialinių darbuotojų įtakos. Tačiau gavę šią

laisvę, dėl neintegruoto emocinio patyrimo, negali susilaikyti nežaloję savęs (Hunter, 2005).

Taigi paaugliai, kurių pagrindinis gyvenimo istorijų akcentas – svajonės ir fantazijos, pasakojo nenuosekliai, greitai ir vengė neigiamų savo emocijų. Atrodytų, šiems jaunuoliams atsiskyrimo ir individualizacijos procesas turėtų vykti lengvai ir sklandžiai, nes atsiskyrimas ir yra tai, ko jie siekia: abiem atvejais kuo greičiau išeiti iš globos namų. Tačiau toks atsiskyrimas labiau susijęs su mėginimu apsisaugoti nuo savo bejėgiškumo ir nepakeliamo skausmo dėl išgyvento atmetimo. Neigiamų emocijų vengimas ir fantazijos, palaikančios pozityvų tapatumo jausmą, tampa vidinių reprezentacijų dalimi (Knox, 2003). Todėl idealizacija ir nuvertinimas, kaip būdas išlaikyti emocinę distanciją, keičia vienas kitą. Dėl to greitai susižavima naujomis idėjomis, siekiama jas įgyvendinti ir greitai nusiviliama. Vis dėlto fantazija yra svarbi ir suteikia jaunuoliams galimybę pažinti savo poreikius bei suprasti, kokių santykių trokštama – tai itin svarbu paauglystėje formuojantis tapatumui. Pastebėtas ir didelis šių pasakojimų akcentas į ateitį, kurioje viskas turėtų būti kitaip, tarsi gyvenimas vyktų tik tuomet „jeigu... tai“, bei realaus ego tęstinumo įtvirtinimo stoka.

FRAGMENTUOTAS GYVENIMO ISTORIJOS PASAKOJIMAS: PASLĖPTA SAVASTIS

Pasikartojanti trauma suaugusiojo gyvenime suardo jau susiformavusias asmenybės struktūras, tačiau pasikartojanti trauma vaikystėje deformuoja bręstančią asmenybę (Herman, 2006). Viena vertus, skausminga patirtis gali būti išgyventa kaip nuolat pasikartojantys prisiminimai, su kuriais stengiamasi konfrontuoti, kita vertus, praeities patirtis gali būti inkapsuluota ir nepasiekama sąmonei. Tokiais atvejais taip pat sugriaunama integracinė atminties funkcija ir gyvenimo istorijos pasakojimas tampa atskirų, tarpusavyje konkuruojančių prisiminimų dėlione (Waites, 1997).

Brigita, 16 metų, penkta iš septynių vaikų. 2 metų mergaitė su keleriais metais vyresniu broliu apgyvendinta instituciniuose globos namuose, kai mama buvo nuteista už jaunesnio brolio nužudymą vaikų akivaizdoje. Mergaitė labai noriai sutiko dalyvauti pokalbyje, tačiau paprašius

pasakoti savo gyvenimo istoriją, negalėjo nieko pasakyti: sūpavosi ant kėdės, juokėsi ir nuolat kartojo „nežinau“, „nieko neprisimenu“. Viena iš keltų hipotezių – laisva instrukcija sukėlė šoko reakciją. Kadangi išanalizavus atvejį hipotezė pasitvirtino, manoma, kad tokia Brigitos reakcija galėjo būti susijusi su disociacijos gynybos mechanizmu. Disociacijos gynybos mechanizmas, būdingas traumas išgyvenusiems žmonėms, neleidžia į sąmonę patekti itin stipriems emociniams išgyvenimams. Ir nors asmuo įvykius prisimena, tačiau nesieja su savimi – tarsi tai ne jo dalis (Kalsched, 1996). Formuojantis tapatumui, tai tampa rimtu iššūkiu, nes vidinis pasaulis lieka svetimas ir nesuprantamas. Dėl patirtos traumos ir palaikančių artimų santykių trūkumo nesivysto refleksijos funkcija ir emocijų reguliacija. Tuomet kiekviena mintis tampa pernelyg pavojinga, kiekvienas jausmas – per stiprus (Fonagy ir kt., 2002) ir pasakojimas neatskleidžia bendros savasties reprezentacijos. Todėl Brigita itin baiminosi giliau save pristatyti ir atskleisti, o paprašyta papasakoti savo gyvenimo istoriją, galėjo apibūdinti tik globos namus: „*mūsų vaikų namuose viskas yra, ko mums reikia būtiniausiai*“.

Antroje interviu dalyje, kalbėdama apie santykius su kitais žmonėmis ir mėgindama visuomet išlaikyti atstumą, mergina dažnai kartodavo „*man tai tas pats*“, į kitų žmonių reiškiamus jausmus reaguodavo „*man tai juokinga*“. Be to, kalbėdama apie kitų rūpestį, nuolat reikšdavo nuste-bimą: teigė, kad kai kurie „vadovai“ stovykloje elgėsi labai „draugiškai“, „nepasikėlė“ ir manė, kad tai yra nenatūralu. Iš interviu ištraukų matyti, kad trauminis patyrimas labai giliai paliečia santykių sistemą ir tapatumo jausmą. Nuolatinė agresijos baimė ir negalėjimas pasitikėti – vienas skaudžiausių vaikystėje patirtos traumos padarinių, turinčių įtakos atsiskleisti ir gebėti priimti pagalbą (Rukšaitė, Gudaitė, 2008).

Brigitos pasakojimas itin nerišlus, prisiminimai pateikti atsitiktinai, nematoma asmeninio patyrimo svarbos ir prasmės. Ir apie ateitį mergina kalba nevertodama įvardžio „aš“ ir mechaniškai kartodama išgirstus patarimus: „*kai išėini iš vaikų namų, reikia pasirinkt kitus... ee... šituos... žmones, nu, draugus kitus, nes iš vaikų namų, nu, kartais ir gali tik pasinaudot tavimi ten visaip, o tu, kurių tu dar nepažįsti, o tik po kurio laiko susipažįsti, jie tau daugiau padės*“. Tokioje situacijoje įtvirtinti ego tęstinumo neįmanoma, o fragmentacija tampa pagrindiniu tiek gyvenimo istorijos pasakojimo, tiek besiformuojančio tapatumo organizavimo principu.

Andrius – ketvirtas vaikas penkių vaikų šeimoje, globos namuose gyvena nuo 2 metų. Biologinėje šeimoje berniuko tėvas nuolat smurtaudavo tiek mamos, tiek vaikų atžvilgiu. Dėl to vaikai buvo apgyvendinti laikinos globos namuose, o po metų mama rasta mirusi neaiškiais aplinkybėmis. Kai Andriui buvo treji, jis ir biologiniai jo seserys ir brolis perkelti į šeimyninio tipo globos namus. Tačiau naujoje šeimoje vyriausi vaikai smurtavo prieš jaunesnius. Kai Andriui buvo septyneri, paaiškėjo, kad globėja taip pat mušė vaikus, todėl buvo atleista iš darbo.

Pasakodamas savo gyvenimo istoriją, Andrius po kiekvieno pateikto įvykio nutildavo rodydamas, kad tuo jo gyvenimo istorijos pasakojimas baigiasi. Atsiskleisti ir sudėlioti savo istoriją jam buvo nerimą keliantis iššūkis, biografijos pasakojimas – fragmentuotas. Pasakoti savo istoriją berniukas pradėjo iš karto įtvirtinęs pasirinktą vaidmenį, su kuriuo jautėsi saugus – „*esu, nežinau, sportininkas*“; paminėjo, kad dažnai keitė sporto būrelius, bet negalėjo pagrįsti, kodėl. Kaip ir Brigita, Andrius pasakojo tik apie neseniai įvykusius nutikimus, atsitiktinai juos prisimindamas, nesiedamas tarpusavyje. Berniukas visiškai neminėjo savo biologinių tėvų – tarsi jų net nebūtų buvę, bei vengė bet kokio prisiminimo, keliančio neigiamas emocijas. Toks pasakojimo tipas rodo neintegruotą skausmingą patirtį, kuri, net jei ir nėra pamiršta, slepiama nuo socialinio pasaulio (Waites, 1997).

Kaip ir Brigitai, Andriui jo vidinis pasaulis atrodė svetimas. Tačiau, regis, pagrindinis lūžis Andriaus gyvenime įvyko pasikeitus globėjai, kai pirmoji buvo atleista iš darbo: „*pradėjau mąstyti apie gyvenimą*“. Naujas santykis ir globėjos pastangos rasti ryšį padarė Andrių rizikuoti ir pasitikėti santykiais, todėl jo gyvenimo istorija ir apsiriboja tik šiuo laikotarpiu.

Prašymas papasakoti gyvenimo istoriją pasikartojančias traumas išgyvenusiems paaugliams kėlė didelį nerimą, jiems buvo sunku išskirti svarbiausius prisiminimus. Pasakojimai buvo fragmentuoti, sudaryti iš atskirų nesusijusių dalių – tai rodė, kad fragmentacija gali būti pagrindinis tapatumo formavimosi principas. Dėl ankstyvojoje vaikystėje patirtų traumų ir sutrikusios refleksijos funkcijos raidos tiek savas, tiek kitų žmonių vidinis pasaulis šiems jaunuoliams yra nesuprantamas ir gąsdinantis. Todėl atsiverti jiems nepriimtina ir dažnai suvokiama kaip pavojus, o atsiskyrimo ir individuacijos procesas itin pasunkėja.

Pasakojant vengiama kalbėti apie skausmingus patyrimus, pateikiamos daugiausia emociškai neutralios istorijos arba faktai nesiejami su emociniais išgyvenimais, kurie dėl disocijacijos gynybos mechanizmo lieka nesuprantami. Todėl autobiografinis pasakojimas nebeatlieka integracinės funkcijos, pasakojimas tampa fragmentuotas ir nėra įtvirtinamas ego tęstinumas.

APIBENDRINIMAS

Globos namuose gyvenančių paauglių gyvenimo istorijos pasakojimai buvo trijų tipų, atskleidę skirtingus intrapsichinių pasikeitimų procesus formuojantis tapatumui.

Pirmo tipo pasakojimus organizuojanti tema – kova su neteisybe siekiant apginti savo teises. Šiuose pasakojimuose reflektuojamos emocijos bei mėginta konfrontuoti su neigiamu patyrimu. Paaugliai diferencijavo savo poreikius, tačiau dėl baimės netekti artimų santykių buvo linkę jų atsakyti – tai apsunkino atsiskyrimo–individuacijos procesą. Gyvenimo istorijos pasakojimai nuoseklūs, įvykiai pateikti chronologiškai bei išreikštas tikėjimas ateitimi rodo, jog ego tęstinumas įtvirtinamas, nors ir baiminamasi, kad pastovūs artimi santykiai gali nutrūkti.

Antro tipo gyvenimo istorijų pasakojimų pagrindinis organizuojantis principas – fantazijos ir svajonės. Šie paaugliai sunkiai sąmoningai diferencijavo savo poreikius, akcentavo tik troškimą išeiti iš globos namų. Fantazija, apsauganti nuo bejėgiškumo išgyvenimo, tampa vidinių reprezentacijų dalimi, tačiau apsunkina atsiskyrimo–individuacijos procesą. Gyvenimo istorijos atskleidė neigiamą patyrimą, tačiau jis pateiktas teigiamai arba nuvertinta jo svarba, kad būtų išlaikytas pozityvus tapatumo jausmas. Pasakojimai nenuoseklūs, greitas pasakojimo tempas bei ateities, kaip galimybės pabėgti iš dabartinės situacijos, akcentavimas rodo realaus ego tęstinumo įtvirtinimo stoką.

Fragmentacija – pagrindinis trečio tipo biografinius pasakojimus organizuojantis principas. Gyvenimo istorijos neatskleidžia bendros savęs reprezentacijos, poreikiai ir emocijos arba nesuvokiami, arba vengiama juos atskleisti – tai rodo, kad atsiskyrimo–individuacijos procesas nevyksta. Pasakojimai nepateikia skausmingų išgyvenimų, kurie atskleidžia analizuojant objektyvius gyvenimo faktus. Pateikti faktai dėl

disociacijos gynybos mechanizmo dažniausiai nesiejami su emociniais išgyvenimais. Prisiminimai atsitiktiniai, jiems neteikiama prasmingos vietos gyvenimo istorijoje – tai rodo, kad gyvenimo istorijos pasakojimas neatlieka integracinės funkcijos ir nėra įtvirtinamas ego tęstinumas. Trauminis patyrimas nėra integruojamas ir tai neleidžia išgyventi skausmo, tačiau tampa kliūtimi tapatumui integruoti. Tačiau artimų, ilgalaikių santykių kokybė daro įtaką skausmingo patyrimo integracijos procesui. Tai itin svarbu paauglystėje kuriant vientisą gyvenimo istorijos pasakojimą ir formuojantis tapatumui.

Atlikta tyrimo rezultatų analizė atskleidė skirtingus paauglių, gyvenančių globos namuose, tapatumo formavimosi dinamikos procesus, kurie itin priklauso nuo patirtų artimų santykių kokybės. Viena vertus, šie rezultatai dar kartą patvirtina stabilų ir šiltų santykių svarbą tapatumo raidos procese, kita vertus, suteikia žinių apie galimus tapatumo formavimosi sunkumus, kai socialinių santykių kontekstas yra sudėtingas. Kadangi gyvenimo istorijų pasakojimai svarbūs psichologinio konsultavimo procesui, gauti rezultatai gali būti naudingi paauglių tapatumo sunkumams diagnozuoti bei psichologinei pagalbai teikti.

Pasirinkta kokybinė tyrimo strategija atskleidžia gilumines tiriamo fenomeno tendencijas ir leidžia apibendrinti rezultatus tik tiriamai grupei. Todėl, norint lyginti globos namuose ir šeimose gyvenčių paauglių tapatumo formavimosi dinamiką, reikėtų atlikti kiekybinį tyrimą. Tai ir galėtų būti tolesnių tyrimų galimybių perspektyva.

Literatūra

- Blos P. (1962) *On Adolescence. A psychoanalytic interpretation*. Michigan: Free press of Glencoe.
- Brodzinsky D. M. (1990) A stress and coping model of adoption adjustment. In D. M. Brodzinsky, M. D. Schechter (Ed.), *The psychology of adoption* (pp. 3–24). New York: Oxford University Press.
- Erikson E. H. (2004) *Vaikystė ir visuomenė*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Evans D. W., Seaman J. L. (2000) Developmental aspects of psychological defenses: their relation to self-complexity, self-perception and symptomatology in adolescents. *Child psychiatry and human development*, 30 (4), 237–254.
- Fonagy P., Gergely G., Jurist E. L., Target M. (2002) *Affect regulation, mentalization and development of the self*. UK: Karnac books.
- Goodman G. (2002) *The internal world and attachment*. USA: Analytic press.

- Herman J. L. (2006) *Trauma ir išgyjimas: prievartos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro*. Vilnius: Vaga.
- Hoopes J. L. (1990) Adoption and identity formation. In D. M. Brodzinsky, M. D. Schechter (Ed.), *The psychology of adoption* (pp.144–166). New York: Oxford University Press.
- Hunter M. (2005) *Psychotherapy with young people in care: lost and found*. USA: Brunner-Routledge.
- Howe M. L. (2004) Early memory, early self and the emergence of autobiographical memory. D. R. Beike, J. M. Lampinen, D. A. Behrandn (Ed.), *The self and memory* (pp. 45–72). New York: Psychology press.
- Kalshed D. (1996) *The inner world of trauma*. New York: Brunner- Routledge.
- Knox J. (2003) Trauma and defences: their roots in relationship. *Journal of analytical psychology*, 48, 207–233.
- Кохут Х. (2003) *Анализ самости*. Москва: Когито-центр.
- Kreppner J. M., Rutter M., Beckett C., Castle J., Colvert E., Groothues C., et al. (2007) Normality and Impairment following profound early institutional deprivation: a longitudinal follow-up into early adolescence. *Developmental psychology*, 43 (4), 931–946.
- Kroger J. (2000) *Identity development: adolescence through adulthood*. USA: Sage.
- Lawler S. (2008) *Identity: sociological perspectives*. UK: Polity.
- Lock J. (1995) Acting out and the narrative function: reconsidering Peter Blos's concept of second individuation process. *American journal of psychotherapy*, 49 (4), 548–557.
- McAdams D. P. (2004) The redemptive self: narrative identity in america today D. R. Beike, J. M. Lampinen, D. A. Behrandn (Ed.), *The self and memory* (pp. 95–115). New York: Psychology press.
- Pearce J. W., Pezzot-Pearce T. D. (2001) Psychotherapeutic approaches to children in foster care: guidance from attachment theory. *Child psychiatry and human development*, 32 (1), pp. 19–44.
- Rice K. G., FitzGerald D. P., Whaley T. J., Gibbs C. L. (1995) Croos-sectional and longitudinal examination of attachment, separation-individuation, and college student adjustment. *Journal of counseling and development*, 73, pp. 464–474.
- Rukšaitė G., Gudaitė G. (2008) Gelminio tapatumo pokyčiai ir asmenybės santykių sklaida ilgalaikėje psichoterapijoje. G. Gudaitė (Ed.) *Santykis ir pokytis: tarpasmeninių ryšių gelminės prielaidos ir psichoterapija* (p.75–100). Vilnius: VU leidykla.
- Tyson P., Tyson R. L. (1990) *Psychoanalytic theories of development: an integration*. USA: Yale University press.
- Waites E. A. (1997) *Memory quest: trauma and the search for personal history*. USA: A Norton professional book.
- Wengraf T. (2004) *Qualitative research interviewing: biographic narratives and semi-structured methods*. UK: Sage Publication.

IDENTITY FORMATION IN ADOLESCENTS WHO LIVE IN FOSTER CARE: BIOGRAPHICAL NARRATIVE INTERPRETATIVE ANALYSIS

Asta Zbarauskaitė, Danguolė Čekuolienė

Abstract. *Aim.* Most empirical research has been based on understanding J. Marcia's structural identity. Currently, identity is defined as being rooted in emotion, emerging in relationships and developing as a dynamic, self-organizing system. Additionally, identity formation involves intrapsychic changes during adolescence. It is necessary to use new methods for identity evaluation in order to understand its development in a relational context. *Qualitative research:* Biographical narrative interpretative analysis was conducted in order to understand identity formation in adolescents who live in foster care. *Method, subjects.* Six teenagers, ages 15–16 (3 girls, 3 boys) participated in this research. Biographical narrative interpretative method was used to collect and interpret data. *Results, conclusions:* Data analysis revealed three types of told life stories: (a) fight as way to survive, (b) fantasy; the way which helps to deal with reality and fragmented life stories, and (c) hidden self. The initial hypothesis, i.e., that different types of told life stories are connected with different dynamics of identity formation in adolescence, was confirmed indicating importance in the development of close and long lasting relationship in a process of coping with traumatic experience.

Key words: identity, biographical narrative, foster care, adolescence.

*Gauta 2009 05 13
Priimta 2009 08 31*